

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

Лісовець О. В.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

з написання та оформлення дисертації
здобувача ступеня доктора філософії
в Ніжинському державному університеті
імені Миколи Гоголя

**Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя**

Лісовець О. В.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
з написання та оформлення дисертації
здобувача ступеня доктора філософії
в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя

**Ніжин
2026**

Рекомендовано Вченою радою
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(НДУ ім. М. Гоголя)
Протокол № 15 від 30.06.2026 р.

Рецензенти:

Кучменко О. Б., доктор біологічних наук, професор (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя);

Толочко С. В., доктор педагогічних наук, професор (Національна академія педагогічних наук України).

Лісовець О. В.

Л 63 Методичні рекомендації з написання та оформлення дисертації здобувача ступеня доктора філософії в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2026. 67 с.

У методичних рекомендаціях висвітлено основні вимоги до підготовки, написання та оформлення дисертації на здобуття ступеня доктора філософії в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя. Розкрито нормативно-правові засади підготовки дисертаційного дослідження, окреслено вимоги до академічної доброчесності, організації роботи здобувача, вибору теми, планування наукового дослідження та взаємодії з науковим керівником. Значну увагу приділено структурі дисертації, характеристиці та правил оформлення її обов'язкових складових.

Видання адресоване здобувачам третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, науковим керівникам, гарантам освітньо-наукових програм, науково-педагогічним працівникам і всім, хто бере участь в організації підготовки та атестації здобувачів ступеня доктора філософії.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	6
1.1. Мета та призначення методичних рекомендацій	6
1.2. Нормативно-правова база підготовки дисертації.....	8
1.3. Основні вимоги до дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.....	11
1.4. Академічна доброчесність у процесі підготовки дисертації	14
2. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ НАД ДИСЕРТАЦІЙНИМ ДОСЛІДЖЕННЯМ..	17
2.1. Вибір та обґрунтування теми дослідження	17
2.2. Планування наукової роботи здобувача.....	20
2.3. Взаємодія здобувача з науковим керівником.....	23
3. СТРУКТУРА ДИСЕРТАЦІЇ	25
3.1. Загальні вимоги до структури дисертації.....	25
3.2. Титульний аркуш.....	26
3.3. Анотація	28
3.4. Зміст	30
3.5. Перелік умовних позначень.....	31
3.6. Вступ.....	33
3.7. Основна частина дисертації.....	37
3.8. Висновки	40
3.9. Список використаних джерел.....	42
3.10. Додатки	44
4. ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ	47
4.1. Загальні вимоги до оформлення тексту дисертації	47
4.2. Рубрикація тексту дисертації.....	48
4.3. Оформлення таблиць, рисунків, формул.....	51
4.4. Оформлення цитувань та посилань у тексті.....	55
5. ТИПОВІ ПОМИЛКИ ПІД ЧАС НАПИСАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	65

ПЕРЕДМОВА

Підготовка дисертації на здобуття ступеня доктора філософії є важливим етапом становлення молодого науковця та засвідчує його здатність самостійно здійснювати оригінальні наукові дослідження, розв'язувати актуальні наукові проблеми та продукувати нові знання. Якість дисертаційного дослідження значною мірою залежить не лише від наукового рівня отриманих результатів, а й від дотримання встановлених вимог до структури, змісту та оформлення дисертаційної роботи.

Методичні рекомендації з написання та оформлення дисертації здобувача ступеня доктора філософії в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя розроблено з метою надання здобувачам третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти практичної допомоги в організації наукового дослідження, підготовці тексту дисертації та його оформленні відповідно до чинних нормативно-правових актів України та внутрішніх документів університету.

Структура методичних рекомендацій побудована відповідно до логіки підготовки дисертаційного дослідження. У першому розділі висвітлено загальні положення підготовки дисертації, нормативно-правову базу та основні вимоги до дисертаційної роботи, а також окреслено засади академічної доброчесності в процесі наукового дослідження. Другий розділ присвячено організації роботи над дисертацією, зокрема вибору та обґрунтуванню теми дослідження, плануванню наукової роботи здобувача та взаємодії з науковим керівником. У третьому розділі подано характеристику структури дисертації, розкрито вимоги до її основних складових – титульного аркуша, анотації, вступу, основної частини, висновків, списку використаних джерел і додатків. Четвертий розділ містить вимоги до оформлення дисертації, зокрема правила оформлення тексту, рубрикації, таблиць, рисунків, схем, формул, цитувань та бібліографічних посилань. У п'ятому розділі узагальнено

типові помилки, яких припускаються здобувачі під час написання й оформлення дисертації, та подано рекомендації щодо їх попередження.

Видання адресоване здобувачам ступеня доктора філософії, їхнім науковим керівникам, гарантам освітньо-наукових програм, науково-педагогічним працівникам, а також усім, хто бере участь в організації та забезпеченні підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації.

Методичні рекомендації мають практичний характер і можуть використовуватися на всіх етапах підготовки дисертаційного дослідження – від формування концепції наукової роботи до остаточного оформлення рукопису дисертації.

1

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Мета та призначення методичних рекомендацій

Сучасний розвиток науки, освіти та інноваційної діяльності зумовлює підвищення вимог до підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації. У цих умовах особливого значення набуває якість підготовки здобувачів ступеня доктора філософії, здатних здійснювати самостійні наукові дослідження, продукувати нові наукові знання, впроваджувати результати наукового пошуку в освітню, соціальну, економічну та інші сфери суспільного життя. Одним із головних результатів підготовки здобувача третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти є виконання та належне оформлення дисертації, яка відображає рівень його наукової компетентності, дослідницької культури та академічної доброчесності.

Дисертація здобувача ступеня доктора філософії – кваліфікаційна наукова робота, яка виконана здобувачем ступеня доктора філософії особисто, містить наукові результати проведених ним досліджень та подана з метою присудження йому ступеня доктора філософії.

Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (від 12 січня 2022 р. № 44)

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії є самостійним науковим дослідженням, у якому розв'язується актуальне наукове завдання або наукова проблема, що має теоретичне та/або практичне значення для відповідної галузі знань. Водночас якість дисертаційної роботи визначається не лише отриманими науковими результатами, а й умінням автора логічно структурувати матеріал, коректно представити результати дослідження, аргументувати висновки, дотримуватися вимог академічного письма та встановлених правил оформлення наукових праць.

Практика підготовки дисертацій свідчить, що здобувачі нерідко стикаються з труднощами під час визначення структури дослідження,

формулювання наукового апарату, обґрунтування наукової новизни та практичного значення одержаних результатів, оформлення посилань, списку використаних джерел, таблиць, рисунків, додатків та інших структурних елементів роботи. Значна кількість нормативних документів, які регламентують підготовку дисертацій, також потребує їх систематизації та адаптації до практичних потреб здобувачів.

Саме тому виникає необхідність у створенні єдиного методичного інструментарію, який би забезпечував цілісне розуміння вимог до підготовки дисертації та сприяв формуванню належної культури науково-дослідної діяльності. Методичні рекомендації покликані стати практичним орієнтиром для здобувачів ступеня доктора філософії на всіх етапах роботи над дисертаційним дослідженням – від вибору теми та розроблення концепції дослідження до підготовки остаточного тексту рукопису.

Метою методичних рекомендацій є надання здобувачам ступеня доктора філософії систематизованої інформації щодо організації, написання та оформлення дисертаційного дослідження відповідно до чинних нормативно-правових вимог України та внутрішніх документів Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Для досягнення зазначеної мети методичні рекомендації спрямовані на вирішення таких завдань:

- роз'яснення нормативних вимог до дисертації на здобуття ступеня доктора філософії;
- формування єдиного підходу до структурування дисертаційного дослідження;
- надання рекомендацій щодо підготовки вступу, основної частини, висновків та інших структурних елементів роботи;
- висвітлення особливостей формулювання мети, завдань, об'єкта, предмета, методології дослідження та положень наукової новизни;
- забезпечення правильного використання наукових джерел і оформлення бібліографічних посилань;

- сприяння дотриманню принципів академічної доброчесності та етики наукових досліджень;
- уніфікація вимог до технічного оформлення дисертаційних робіт в університеті.

Особливістю цих методичних рекомендацій є поєднання нормативних вимог із практичними порадами щодо підготовки дисертаційного дослідження. У рекомендаціях узагальнено положення чинного законодавства України у сфері вищої освіти та наукової діяльності, вимоги до оформлення наукових робіт, а також досвід організації підготовки здобувачів ступеня доктора філософії в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя.

Методичні рекомендації адресовані здобувачам третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти всіх галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка докторів філософії в університеті. Вони також можуть бути корисними науковим керівникам, гарантам освітньо-наукових програм, науково-педагогічним працівникам, членам проектних груп та іншим учасникам освітнього і наукового процесів, які здійснюють науково-методичний супровід підготовки здобувачів.

1.2. Нормативно-правова база підготовки дисертації

Підготовка дисертації на здобуття ступеня доктора філософії здійснюється відповідно до законодавства України у сфері освіти і науки, а також нормативно-правових актів, що регулюють організацію освітньо-наукового процесу, провадження наукової діяльності, атестацію здобувачів вищої освіти та дотримання принципів академічної доброчесності.

Нормативно-правова база підготовки дисертаційних досліджень має багаторівневий характер і включає міжнародні документи, закони України, постанови Кабінету Міністрів України, накази центральних органів виконавчої влади у сфері освіти і науки, національні стандарти, а також внутрішні нормативні документи закладів вищої освіти.

Оснoву правовoгo регулювaння підгoтoвки здoбувaчів ступeня дoктoрa філoсoфії стaнoвить Кoнституція Укрaїни, якa гaрaнтує прaвo грoмaдян нa oсвіту, свoбoду нaукoвoї тa твoрчoї діяльнoсті, зaхист інтелектуaльнoї влaснoсті тa рeзультaти нaукoвoї прaці.

Бaзoвими зaкoнoдaвчими aктaми у сфері підгoтoвки дoктoрів філoсoфії є *Зaкoн Укрaїни «Прo oсвіту» (2017)* тa *Зaкoн Укрaїни «Прo вищу oсвіту» (2004)*. Відпoвіднo дo цих зaкoнів дoктoр філoсoфії є oсвітнім і вoднoчaс першим нaукoвим ступeнем, щo здoбувaється нa трeтьoму (oсвітнo-нaукoвoму) рівні вищoї oсвітi нa oснoві ступeня мaгістрa.

Дoктoр філoсoфії – це oсвітній і вoднoчaс нaукoвий ступінь, щo здoбувaється нa трeтьoму рівні вищoї oсвітi нa oснoві ступeня мaгістрa. Ступінь дoктoрa філoсoфії присуджується рaзoвoю спeціaлізoвaнoю вчeнoю рaдoю зaклaду вищoї oсвітi aбo нaукoвoї устaнoви зa рeзультaтaми успішнoгo викoнaння здoбувaчeм вищoї oсвітi відпoвіднoї oсвітнo-нaукoвoї прoгрaми тa публічнoгo зaхисту дисeртaції у рaзoвій спeціaлізoвaній вчeній рaді.

Зaкoн Укрaїни «Прo вищу oсвіту» (2004)

Зaкoнoдaвствoм визнaчeнo oснoвні зaсaди функціoнувaння систeми вищoї oсвітi, прaвa тa oбoв'язки здoбувaчів і нaукoвo-пeдaгoгічних прaцівників, вимoги дo oсвітнo-нaукoвих прoгрaм тa рeзультaти нaвчaння, яких мaють дoсягти здoбувaчі. Вaжливe знaчeння для підгoтoвки дисeртaції мaють пoлoжeння *Зaкoну Укрaїни «Прo вищу oсвіту»*, які рeглaмeнтують дoтримaння принципів aкaдeмічнoї дoбрoчeснoсті, щo є oднією з ключoвих умoв підгoтoвки тa успішнoгo зaхисту дисeртaційнoгo дoсліdжeння.

Дo зaхисту дoпoскaється дисeртaція, викoнaнa здoбувaчeм ступeня дoктoрa філoсoфії сaмoстійнo. Виявлeння в пoдaній дo зaхисту дисeртaції фaктів aкaдeмічнoгo плaгіaту, фaбрикaції чи фaльсифікaції є підстaвoю для відмoви у присуджeнні ступeня дoктoрa філoсoфії. Виявлeння фaктів aкaдeмічнoгo плaгіaту, фaбрикaції чи фaльсифікaції у зaхищeній здoбувaчeм дисeртaції є підстaвoю для скaсoвaння рішeння рaзoвoї спeціaлізoвaнoї вчeнoї рaди прo присуджeння їмoу ступeня дoктoрa філoсoфії тa видaчу відпoвіднoгo диплoмa.

Зaкoн Укрaїни «Прo вищу oсвіту» (2004)

Вaжливe знaчeння для oргaнізaції підгoтoвки дисeртaцій мaє *Зaкoн Укрaїни «Прo нaукoву і нaукoвo-тeхнічну діяльність» (2015)*, який визнaчae прaвoві, oргaнізaційні тa фінaнсoві зaсaди функціoнувaння нaукoвoї сфeри,

регламентує статус наукових працівників, основні принципи провадження наукової діяльності та вимоги до результатів наукових досліджень.

Безпосередньо питання підготовки та атестації здобувачів ступеня доктора філософії регулюються *постановами Кабінету Міністрів України та наказами Міністерства освіти і науки України*, які встановлюють порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, вимоги до дисертацій, особливості функціонування спеціалізованих учених рад та процедури присудження наукових ступенів:

Постанова КМУ №261 від 23 березня 2016 р. «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)»;

Постанова КМУ № 44 від 12 січня 2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії»;

Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації»;

Наказ Міністерства освіти і науки України від 23 вересня 2019 року № 1220 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук».

Важливу роль у процесі написання та оформлення дисертації відіграють національні стандарти України, що регламентують правила оформлення наукових текстів, бібліографічних посилань і списків використаних джерел. Зокрема, під час оформлення бібліографічної інформації рекомендовано керуватися вимогами ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» та інших чинних нормативних документів у сфері бібліографічного опису документів.

Нормативною основою підготовки дисертації також виступають *внутрішні документи Ніжинського державного університету імені Миколи*

Гоголя. На офіційному сайті університету сформовано систему нормативних документів, що регламентують освітню, наукову та організаційну діяльність закладу вищої освіти. До числа основних локальних актів, які безпосередньо стосуються підготовки докторів філософії, належать: Статут університету, Положення про підготовку здобувачів ступеня доктора філософії та доктора наук в аспірантурі (поза аспірантурою) і докторантурі, Положення про атестацію здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, Положення про наукового керівника аспіранта, Положення про академічну доброчесність для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, а також інші документи, що регламентують організацію освітнього процесу та наукової діяльності в університеті.

Зазначені нормативні документи визначають порядок зарахування до аспірантури, права й обов'язки здобувачів та їхніх наукових керівників, вимоги до виконання індивідуального плану наукової роботи, процедури проміжної та підсумкової атестації, умови підготовки й подання дисертації до захисту, а також механізми забезпечення академічної доброчесності та внутрішнього контролю якості освітньо-наукової діяльності.

Таким чином, нормативно-правове забезпечення підготовки дисертації в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя поєднує загальнодержавні законодавчі акти та внутрішні університетські нормативні документи. Їх комплексне застосування забезпечує належну організацію освітньо-наукового процесу, дотримання стандартів якості вищої освіти, принципів академічної доброчесності та вимог до підготовки й захисту дисертаційних досліджень.

1.3. Основні вимоги до дисертації на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії є самостійним оригінальним науковим дослідженням, що містить нові науково обґрунтовані результати, які розв'язують конкретне наукове завдання або комплексну

наукову проблему, що має істотне значення для відповідної галузі знань чи спеціальності. Дисертація повинна засвідчувати здатність здобувача самостійно здійснювати науково-дослідну діяльність, формулювати наукові проблеми, визначати мету і завдання дослідження, застосовувати сучасні методи наукового пізнання, аналізувати та узагальнювати отримані результати.

До написання дисертації пред'являються такі вимоги:

- наукове дослідження проводиться особисто автором;
- дисертаційна робота містить сукупність нових наукових результатів і положень;
- дисертація має внутрішню єдність;
- дисертація свідчить про особистий внесок здобувача в розробку наукової проблеми;
- нові рішення, запропоновані автором, чітко викладені, аргументовані і критично співвіднесені з раніше відомими науковими розробками;
- результати дисертаційного дослідження виносяться на публічне обговорення і захист.

Нові ідеї, запропоновані в роботі, повинні бути аргументовані і критично оцінені в порівнянні з відомими, раніше описаними ідеями. У дисертаціях, що мають прикладне значення, повинні наводитися *відомості про практичне використання отриманих автором наукових результатів*, а в дисертаціях, що мають теоретичне значення, – *рекомендації щодо використання наукових висновків*.

До дисертації, що містить науково-прикладні результати, повинні додаватися документи (довідки, акти впровадження тощо), що підтверджують практичне використання отриманих здобувачем результатів, наприклад впровадження на рівні економіки, її окремої галузі або підприємства, достатню експериментальну перевірку, отримання нових кількісних і якісних показників та їх аналіз, суттєві переваги запропонованих методів, зразків продукції, матеріалів тощо, а до дисертації, що містить теоретичні наукові результати, – *рекомендації щодо їх використання*.

Інформація у дисертації повинна подаватись здобувачем у найбільш повному вигляді, обов'язково розкриваючи результати і хід дослідження і детально описуючи методику дослідження. Повнота наукової інформації повинна знаходити своє відображення в тому, щоб наводити найбільш деталізований фактичний матеріал, що включає докладні обґрунтування, гіпотези, широкі історичні екскурси і паралелі.

Основою змісту дисертації повинен бути принципово новий матеріал, що включає опис нових фактів, явищ і закономірностей, а також узагальнення раніше відомих відомостей з інших наукових позицій або в зовсім іншому аспекті. У зв'язку з цим такий матеріал може містити дискусійні питання, пов'язані з переглядом існуючих теорій, поглядів і уявлень. Зміст дисертації має відповідати вимогам оригінальності, унікальності та неповторності наведених положень.

Форма викладу змісту дисертації повинна характеризуватися високим ступенем абстрагування, активним застосуванням математичного апарату (для дисертацій із відповідних спеціальностей) і засобів логічного мислення, а також аргументованістю суджень і точністю наведених даних. Мовно-стилістичне оформлення матеріалу має визначатися особливостями наукового стилю мовлення, головною рисою якого є об'єктивність, що впливає зі специфіки наукового пізнання.

Дисертація виконується з галузі науки та за науковою спеціальністю відповідно до переліку, який затверджує МОН України. Теми дисертацій пов'язуються з основними науково-дослідними роботами, що виконуються кафедрами університету і затверджуються вченою радою університету для кожного здобувача окремо.

Дисертація на здобуття наукового ступеня готується державною мовою у вигляді спеціально підготовленої наукової праці на правах рукопису в твердій або м'якій палітурці та в електронній формі. За бажанням здобувача дисертація може бути перекладена англійською мовою або іншою мовою,

пов'язаною з предметом дослідження, з поданням перекладу до разової спеціалізованої вченої ради.

Дисертація подається до захисту після виконання освітньо-наукової програми, завершення індивідуального плану наукової роботи здобувача та проходження встановлених процедур попередньої експертизи. Підсумком виконання дисертаційного дослідження є його публічний захист у разовій спеціалізованій вченій раді.

1.4. Академічна доброчесність у процесі підготовки дисертації

Академічна доброчесність є одним із фундаментальних принципів освітньої та наукової діяльності, що забезпечує довіру до результатів наукових досліджень, якість вищої освіти та дотримання етичних норм у науковому середовищі. Відповідно до Закону України «Про освіту», **академічна доброчесність** визначається як *«сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень»*.

У процесі підготовки дисертації здобувач ступеня доктора філософії зобов'язаний дотримуватися базових цінностей та принципів академічної доброчесності визначених у Законі України «Про академічну доброчесність» (2025): чесності перед собою та іншими, довіри до результатів академічної діяльності інших осіб, поваги до прав інтелектуальної власності, відповідальності за результати своєї академічної діяльності; нетерпимості (нульової толерантності) до будь-яких проявів порушення академічної доброчесності та ін.

Усі наукові результати, наведені в дисертації, повинні бути отримані автором самостійно або з належним зазначенням внеску інших дослідників. Використання ідей, положень, текстових фрагментів, статистичних даних,

ілюстративних матеріалів та інших результатів чужої праці без належного посилання на джерело є порушенням академічної доброчесності.

Основними видами порушень академічної доброчесності під час підготовки дисертації є академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація та фальсифікація результатів дослідження. Академічний плагіат полягає в оприлюдненні результатів, отриманих іншими особами, як власних, або відтворенні опублікованих текстів без належного цитування. Самоплагіатом вважається повторне використання автором власних раніше опублікованих результатів без відповідного посилання на джерело їх первинного оприлюднення. Фабрикація передбачає вигадкування даних або результатів дослідження, тоді як фальсифікація полягає у свідомому спотворенні наявних даних, методів чи результатів наукової роботи.

академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;
самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;
фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;
фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень.

Закон України «Про освіту» (2017)

З метою забезпечення академічної доброчесності дисертація підлягає перевірці на наявність текстових збігів із використанням спеціалізованих програмних засобів. Перевірка здійснюється відповідно до вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів закладу вищої освіти. При цьому враховується не лише відсоток текстових збігів, а й характер запозичень, коректність оформлення цитувань та наявність належних посилань на використані джерела.

Відповідальність за дотримання принципів академічної доброчесності несе насамперед автор дисертації, адже виявлення в дисертації фактів академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації є підставою для відмови у присудженні ступеня доктора філософії або скасування рішення про його

присудження в порядку, визначеному законодавством. Але постраждати може не лише здобувач, а й науковий керівник, рецензенти й опоненти та інші учасники процедури атестації.

Якщо у захищеній здобувачем ступеня доктора філософії дисертації встановлено відповідно до законодавства факти академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації, його науковий керівник позбавляється права участі у підготовці та атестації здобувачів ступеня доктора філософії строком на два роки, голова та члени разової спеціалізованої вченої ради, в якій відбувся захист цієї дисертації, та офіційні опоненти, які надали позитивні висновки на дисертацію, позбавляються права участі в атестації здобувачів ступеня доктора філософії строком на два роки, а заклад вищої освіти чи наукова установа позбавляється права утворювати разову спеціалізовану вчену раду за відповідною спеціальністю строком на один рік, крім випадку скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладом вищої освіти чи науковою установою.

Закон України «Про вищу освіту» (2004)

Тому усі учасники освітнього процесу повинні сприяти забезпеченню належного рівня академічної культури та контролю за якістю наукових досліджень. Дотримання принципів академічної доброчесності є необхідною умовою підготовки якісної дисертації, підтвердження наукової репутації здобувача та забезпечення суспільної довіри до результатів наукової діяльності.

2

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ НАД ДИСЕРТАЦІЙНИМ ДОСЛІДЖЕННЯМ

2.1. Вибір та обґрунтування теми дослідження

Вибір теми дисертаційного дослідження є одним із найвідповідальніших етапів підготовки здобувача ступеня доктора філософії, оскільки саме тема визначає напрям наукового пошуку, зміст дослідження, його методологію та перспективи практичного використання результатів. Правильно обрана тема створює передумови для успішного виконання дисертаційної роботи, тоді як невдалий вибір може ускладнити збір матеріалу, проведення дослідження та досягнення поставлених наукових цілей.

Під час вибору теми доцільно враховувати кілька взаємопов'язаних критеріїв. Насамперед тема повинна *відповідати науковим інтересам здобувача*, оскільки робота над дисертацією триває кілька років і потребує стійкої мотивації та зацікавленості в досліджуваній проблемі. Важливим є також зв'язок теми з попередніми науковими напрацюваннями здобувача, результатами курсових, магістерських чи інших досліджень. На практиці багато здобувачів ступеня доктора філософії ще до вступу в аспірантуру мають сформоване коло наукових інтересів і попереднє бачення тематики майбутнього дослідження. Нерідко тема дисертації є логічним продовженням результатів, отриманих під час підготовки магістерської роботи, виконання науково-дослідних проєктів або написання наукових статей. Водночас за відсутності чітко визначеної теми її вибір може здійснюватися на основі *кількох джерел*:

- по-перше, важливу роль відіграють консультації з науковим керівником, викладачами кафедри та іншими дослідниками, які можуть запропонувати перспективні напрями наукового пошуку;

- по-друге, перспективним є звернення до актуальних проблем, що недостатньо висвітлені в науковій літературі та перебувають на початкових етапах дослідження;
- по-третє, аналіз захищених дисертацій дозволяє ознайомитися з сучасними тенденціями розвитку науки, визначити найбільш затребувані напрями та виявити проблеми, які потребують подальшого вивчення;
- по-четверте, джерелом формування теми можуть бути окремі аспекти масштабних наукових проєктів, програм, грантів або науково-дослідних робіт, що виконуються кафедрою, факультетом чи закладом вищої освіти.

Такий підхід сприяє забезпеченню актуальності дослідження, його інтеграції в сучасний науковий простір та можливості практичного використання отриманих результатів.

Однією з головних вимог до теми є її *актуальність*. Тема повинна відповідати сучасним тенденціям розвитку науки, враховувати актуальні суспільні потреби та перспективні напрями наукових досліджень. Для оцінювання актуальності доцільно аналізувати сучасні наукові публікації, матеріали конференцій, дисертаційні дослідження останніх років, а також пріоритетні напрями розвитку відповідної галузі знань.

Не менш важливим критерієм є *наукова новизна*. Обрана тема повинна передбачати можливість отримання нових наукових результатів, а не дублювання вже проведених досліджень. З цією метою необхідно здійснити попередній аналіз наукової літератури, електронних баз даних та дисертаційних робіт для виявлення недостатньо досліджених аспектів проблеми або нових підходів до її розв'язання.

Вибір теми завершується **формуванням назви дисертаційного дослідження**. При формулюванні теми важливо забезпечити її конкретність, чіткість і наукову коректність. Формулювання має відображати сутність дослідження, містити основні наукові поняття та окреслювати межі наукового пошуку. Надмірно широкі або, навпаки, занадто вузькі теми можуть

створювати труднощі під час виконання дисертаційної роботи та знижувати її наукову цінність.

Назва дисертації повинна бути короткою (від п'яти до дев'яти слів), адекватно відбивати її зміст, відповідати суті вирішуваної наукової проблеми (завдання). Вона має вказувати на мету (предмет) дисертаційного дослідження та його завершеність. Іноді для більшої конкретизації до назви додають через двокрапку або в дужках невеликий (чотири-п'ять слів) підзаголовок, що відбиває певний аспект вивчення проблеми.

У назві не слід використовувати ускладнену термінологію псевдонаукового характеру. Треба уникати назв, що починаються зі слів: «Дослідження питання...», «Дослідження деяких шляхів...», «Шляхи...», «Проблеми...», «Деякі питання...», «Матеріали до вивчення...», «До питання...» тощо, в яких не відбито достатньою мірою суть проблеми.

Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. / за ред. А. С. Конверського. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

Аналіз назви дисертації здійснюють за двома аспектами:

1) на відповідність меті, завданням, науковим результатам і висновкам дисертації (назва дисертації має обов'язково містити в концентрованому вигляді об'єкт і предмет дослідження, основний науковий результат або узагальнене визначення вирішуваної наукової проблеми, інколи зазначати галузь використання);

2) на відповідність паспорту спеціальності (назва дисертації має відповідати за змістом спеціальності і галузі науки).

Обираючи тему, здобувач повинен також оцінити наявність необхідної джерельної бази, доступність емпіричних даних, можливість використання відповідних методів дослідження та реалістичність виконання роботи в межах встановленого терміну навчання в аспірантурі. Важливим показником перспективності теми є можливість апробації та практичного впровадження результатів дослідження.

Після попереднього визначення теми здобувач спільно з науковим керівником уточнює **об'єкт, предмет, мету та завдання** дослідження, визначає його методологічні засади й очікувані результати. Обґрунтування теми повинно містити характеристику її актуальності, ступеня наукової розробленості, наукової новизни та практичного значення. Тема дисертації

затверджується в установленому порядку та за необхідності може бути уточнена в процесі виконання дослідження. Така необхідність може бути зумовлена поглибленням теоретичного аналізу проблеми, розширенням або звуженням предметного поля дослідження, уточненням об'єкта чи предмета дослідження, появою нових наукових даних, змінами у нормативно-правовому регулюванні відповідної сфери або результатами попередньо проведеного емпіричного етапу роботи. Уточнення теми не повинно змінювати загальну логіку дисертаційного дослідження без належного наукового обґрунтування, однак має сприяти більш точному відображенню його змісту, мети, завдань і очікуваних результатів.

У разі потреби зміна або уточнення теми дисертації здійснюється в установленому порядку, передбаченому внутрішніми документами університету, з обов'язковим погодженням із науковим керівником, кафедрою та подальшим затвердженням на вченій раді університету.

2.2. Планування наукової роботи здобувача

Планування наукової роботи є необхідною умовою ефективної організації дисертаційного дослідження та успішного виконання освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії. Раціональне планування дає змогу систематизувати наукову діяльність, забезпечити послідовність виконання дослідження, своєчасне досягнення поставлених цілей і виконання вимог щодо підготовки та захисту дисертації.

Основним документом, що визначає зміст і послідовність роботи здобувача, є *індивідуальний план наукової роботи*. Він розробляється здобувачем спільно з науковим керівником на початку навчання в аспірантурі та затверджується в установленому порядку. Індивідуальний план містить основні етапи виконання дисертаційного дослідження, терміни їх реалізації, перелік запланованих наукових публікацій, участь у конференціях, семінарах та інших наукових заходах, а також форми звітування про результати роботи. Типовий план наукової роботи представлено нижче:

№ п/п	Зміст та обсяг науково-дослідницької діяльності аспіранта	Термін виконання
1.	Виконання дисертаційного дослідження	
1.1.	Теоретичне дослідження теми (аналіз сучасного стану проблеми; формування загальних положень, визначень; загальна постановка задачі)	I-II роки навчання
1.2.	Емпірична (експериментальна) робота	I-III роки навчання
1.3.	Аналітична та узагальнювальна робота (інтерпретація результатів дослідження, підготовка висновків та рекомендацій, систематизація матеріалу для розділів дисертації)	III-IV роки навчання
1.4.	Оформлення дисертації (підготовка рукопису та документів для захисту)	IV рік навчання
2.	Апробація наукових результатів дисертаційного дослідження	
2.1.	Наукові публікації ((монографії (одноосібні розділи), статті у фахових журналах, патент тощо)) згідно чинних вимог до висвітлення наукових результатів	I-IV роки навчання
2.2.	Виступи на наукових і науково-практичних конференціях, конгресах, симпозиумах, семінарах, круглих столах тощо	I-IV роки навчання
3.	Атестація аспіранта	
3.1.	Публічна презентація наукових результатів дисертації та її обговорення на засіданні кафедри з отриманням висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації	IV рік навчання
3.2.	Захист дисертації у разовій спеціалізованій вченій раді	IV рік навчання (не пізніше, ніж за місяць до закінчення терміну навчання)

Під час планування доцільно виокремлювати кілька основних етапів наукового дослідження. Перший етап передбачає вивчення наукової літератури, аналіз сучасного стану розробленості проблеми, уточнення теми, визначення об'єкта, предмета, мети та завдань дослідження. Другий етап пов'язаний із розробленням методології дослідження, формуванням теоретичної бази та підготовкою програми наукового пошуку. На третьому етапі здійснюється збір, систематизація та аналіз емпіричних матеріалів, проведення експериментальної роботи або інших видів досліджень залежно від специфіки спеціальності. Наступний етап охоплює узагальнення

результатів, формулювання висновків, підготовку наукових публікацій та апробацію результатів дослідження. Завершальним етапом є написання тексту дисертації, її попередня експертиза та підготовка до захисту.

Особливу увагу необхідно приділяти *плануванню часу*. Практика підготовки дисертацій свідчить, що найбільш поширеними причинами затримки виконання дослідження є недостатня конкретизація завдань, нерівномірний розподіл навантаження та відкладання підготовки окремих розділів на завершальний етап навчання. Тому доцільно розробляти детальний календарний графік роботи із визначенням проміжних результатів і контрольних термінів виконання окремих завдань.

Важливим складником планування є прогнозування наукової продуктивності здобувача. Зокрема, необхідно завчасно визначити перелік наукових видань для публікації результатів дослідження, запланувати участь у наукових конференціях, круглих столах, семінарах та інших формах апробації результатів. Це сприяє своєчасному накопиченню необхідної кількості наукових публікацій і забезпечує належне представлення результатів дослідження в науковому середовищі. Наприклад, шаблон індивідуального плану наукової роботи на навчальний рік може виглядати таким чином:

Виконання дисертаційного дослідження		Термін виконання	Оцінка виконання роботи науковим керівником
☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐
Апробація наукових результатів дисертаційного дослідження		Запланована кількість	Оцінка виконання роботи науковим керівником (кількісні результати)
1.	Публікація статті у фаховому виданні категорії А чи Б	☐	☐
2.	Публікація монографії / одноосібного розділу монографії	☐	☐
3.	Публікація тез, статті у інших виданнях	☐	☐
4.	Отримання патенту на винахід	☐	☐
5.	Участь у наукових заходах	☐	☐

У процесі виконання дисертаційного дослідження індивідуальний план може коригуватися відповідно до отриманих результатів, змін у науковій проблематиці або об'єктивних обставин. Проте такі зміни повинні бути обґрунтованими та погодженими з науковим керівником. Систематичне планування й контроль виконання наукової роботи сприяють підвищенню ефективності дослідження, забезпечують своєчасне виконання всіх етапів підготовки дисертації та створюють передумови для успішного захисту здобувачем ступеня доктора філософії.

2.3. Взаємодія здобувача з науковим керівником

Науковий керівник відіграє важливу роль у підготовці здобувача ступеня доктора філософії та забезпеченні належного рівня виконання дисертаційного дослідження. Ефективна взаємодія між здобувачем і науковим керівником є необхідною умовою успішної реалізації освітньо-наукової програми, своєчасного виконання індивідуального плану роботи та підготовки якісної дисертації.

Співпраця здобувача з науковим керівником розпочинається з визначення напрямку наукового дослідження, вибору та уточнення теми дисертації. Науковий керівник надає консультаційну та методичну допомогу щодо формулювання мети і завдань дослідження, визначення об'єкта та предмета дослідження, вибору методології та методів наукового пошуку. Водночас відповідальність за зміст, результати та якість дисертаційної роботи покладається безпосередньо на здобувача.

У процесі виконання дисертаційного дослідження науковий керівник сприяє організації наукової діяльності здобувача, контролює виконання індивідуального плану наукової роботи, надає рекомендації щодо опрацювання наукових джерел, аналізу отриманих результатів, підготовки публікацій та апробації результатів дослідження. Важливою складовою співпраці є регулярне проведення консультацій, під час яких обговорюються

результати виконаної роботи, проблемні питання та перспективи подальших досліджень.

Науковий керівник зобов'язаний:

- здійснювати наукове керівництво роботою аспіранта над дисертацією;
- надавати аспіранту консультації щодо змісту і методології наукових досліджень;
- контролювати виконання аспірантом індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану;
- відповідати перед Вченою радою Університету за належне та своєчасне виконання обов'язків наукового керівника.

Положення про наукового керівника аспіранта, здобувача наукового ступеня доктора філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (2020)

Ефективна взаємодія передбачає активну позицію здобувача, його самостійність, відповідальність і дотримання узгоджених термінів виконання поставлених завдань. Здобувач повинен своєчасно інформувати наукового керівника про хід виконання дослідження, надавати для ознайомлення підготовлені матеріали, враховувати зауваження та рекомендації, а також брати участь у наукових заходах і формах апробації результатів дослідження.

Важливими принципами взаємодії здобувача та наукового керівника є взаємна повага, академічна свобода, доброзичливість, відкритість до наукової дискусії та конструктивна співпраця. Науковий керівник не повинен обмежувати самостійність здобувача у виборі наукових підходів і формулюванні власних наукових висновків, а здобувач, своєю чергою, має відповідально ставитися до виконання рекомендацій та дотримуватися етичних норм наукового спілкування.

Результатом ефективної взаємодії між здобувачем і науковим керівником є успішне виконання індивідуального плану, отримання науково значущих результатів, підготовка публікацій, апробація результатів дослідження та своєчасне завершення роботи над дисертацією. Співпраця, заснована на професійній компетентності, довірі та взаємній відповідальності, сприяє формуванню дослідницької культури здобувача та його становленню як самостійного науковця.

3.1. Загальні вимоги до структури дисертації

Структура дисертації визначається «Вимогами до оформлення дисертації», затвердженими Міністерством освіти і науки України (наказ МОН України № 40 від 12.01.2017), та повинна забезпечувати логічне, послідовне й повне висвітлення результатів проведеного наукового дослідження. Незалежно від галузі знань і спеціальності дисертація має чітку структуру, яка сприяє розкриттю змісту дослідження, обґрунтуванню отриманих результатів та їх належному сприйняттю науковою спільнотою.

Відповідно до чинних нормативних вимог дисертація повинна містити такі основні структурні елементи:

- **титульний аркуш;**
- **анотація;**
- **зміст;**
- **перелік умовних позначень** (за необхідності);
- **основна частина:**
 - **вступ,**
 - **розділи, підрозділи,**
 - **висновки;**
- **список використаних джерел;**
- **додатки.**

Кожен з цих елементів, а також розділи основної частини та додатки мають починатися з нової сторінки.

Рационально побудована структура дисертації забезпечує цілісність наукового дослідження, логічність викладу матеріалу, обґрунтованість висновків та відповідність роботи встановленим вимогам щодо підготовки і захисту дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

3.2. Титульний аркуш

Титульний аркуш є першою сторінкою дисертації та оформлюється відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України. Він містить основні відомості про дисертаційну роботу, здобувача, заклад вищої освіти або наукову установу, в якій виконано дослідження, а також інформацію, необхідну для ідентифікації роботи в системі наукової атестації.

На титульному аркуші зазначаються: найменування закладу вищої освіти або наукової установи; прізвище, ім'я та по батькові здобувача; назва дисертації; шифр і найменування спеціальності; галузь знань; вид дисертації (на здобуття ступеня доктора філософії); інформація про наукового керівника; місто та рік подання дисертації до захисту.

Титульний аркуш оформлюється за встановленим зразком і не нумерується, хоча враховується в загальній нумерації сторінок дисертації. Розміщення реквізитів на сторінці повинно відповідати чинним нормативним вимогам щодо оформлення дисертаційних робіт. Правильне оформлення титульного аркуша є обов'язковою умовою подання дисертації до попереднього розгляду та захисту.

Зразок оформлення титульного аркуша наведено нижче (під час підготовки дисертації здобувачу необхідно використовувати актуальний шаблон, затверджений нормативними документами Міністерства освіти і науки України).

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НІЖИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ШИМКО ХРИСТИНА ВІКТОРІВНА

УДК 374:159.942-053.5(043.5)

**ДИСЕРТАЦІЯ
ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ**

Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ / Х. В. Шимко /

Науковий керівник:

Лісовець Олег Васильович, доктор педагогічних наук, професор

Ніжин – 2026

3.3. Анотація

Анотація є обов'язковим структурним елементом дисертації та подається після титульного аркуша. Вона призначена для стислого ознайомлення з основним змістом дисертаційного дослідження, його науковою новизною, результатами та практичним значенням. Обсяг анотації становить **0,2–0,3 авторських аркуша**, тобто приблизно 5–7 сторінок (один авторський аркуш дорівнює 40 000 друкованих знаків, враховуючи цифри, розділові знаки, проміжки між словами, що становить близько 24 сторінок друкованого тексту при оформленні дисертації за допомогою комп'ютерної техніки з використанням текстового редактора Word: шрифт – Times New Roman, розмір шрифту – 14 pt). Анотація дає змогу отримати загальне уявлення про зміст роботи без детального ознайомлення з повним текстом дисертації.

Відповідно до Вимог до оформлення дисертації, анотація повинна містити інформацію про прізвище та ініціали здобувача, назву дисертації, вид кваліфікаційної наукової праці, спеціальність, найменування закладу вищої освіти або наукової установи, де виконано дослідження, а також рік подання дисертації до захисту.

АНОТАЦІЯ

Шимко Х. В. Формування емоційної стійкості дітей молодшого шкільного віку в позашкільній освіті. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки. – Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя Міністерства освіти і науки України, Ніжин, 2026.

Текст анотації, текст анотації, текст анотації, текст анотації.

Ключові слова:

Основний текст анотації має стисло відображати основні результати дослідження із зазначенням **наукової новизни** та за наявності **практичного значення**. Текст анотації повинен бути лаконічним, інформативним і зрозумілим. В анотації не рекомендується використовувати таблиці, рисунки, формули, цитування джерел або надмірно деталізований опис результатів дослідження. Основна увага приділяється характеристиці змісту роботи та найважливіших наукових результатів, отриманих автором.

Після тексту анотації наводяться **ключові слова**, які відображають основний зміст дисертаційного дослідження та сприяють його пошуку в електронних інформаційних системах і наукових базах даних. Кількість ключових слів, як правило, становить від **п'яти до п'ятнадцяти** слів або словосполучень, розташованих у називному відмінку та відокремлених комами.

Згідно з чинними вимогами, анотація подається **українською та англійською мовами**. За потреби може додатково подаватися анотація іншою мовою відповідно до вимог закладу вищої освіти або особливостей спеціальності. Зміст анотацій різними мовами повинен бути тотожним і повною мірою відображати зміст дисертаційного дослідження.

У дисертації наводиться спочатку україномовна анотація та ключові слова українською мовою, далі її переклад англійською мовою та ключові слова англійською мовою, а після цього ще додається **список публікацій здобувача за темою дисертації**. У ньому окремо вказуються наукові праці:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації;

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації;

які додатково відображають наукові результати дисертації.

Якісно підготовлена анотація сприяє поширенню результатів наукового дослідження, забезпечує його доступність для широкого кола науковців та підвищує рівень представленості дисертаційної роботи в науково-інформаційному просторі.

3.4. Зміст

Зміст є обов'язковим структурним елементом дисертації та розміщується після анотації. Його призначення полягає у відображенні структури дисертаційної роботи та забезпеченні зручної навігації за її текстом. Зміст дає змогу швидко ознайомитися з побудовою дослідження, послідовністю викладу матеріалу та місцем розташування окремих структурних елементів роботи.

До змісту включаються всі заголовки структурних частин дисертації: перелік умовних позначень (за наявності), вступ, назви розділів і підрозділів, висновки, список використаних джерел, додатки, а також інші структурні елементи, якщо вони передбачені специфікою дослідження. Навпроти кожного заголовка зазначається номер сторінки, з якої починається відповідний структурний елемент.

Заголовки у змісті повинні повністю відповідати заголовкам у тексті дисертації. Не допускається скорочення назв розділів і підрозділів або їх довільне редагування порівняно з основним текстом роботи. Нумерація розділів, підрозділів і пунктів у змісті має відповідати прийнятій у дисертації системі рубрикації.

Оформлення змісту повинно забезпечувати його наочність і зручність користування. Назви структурних елементів розташовуються в логічній послідовності відповідно до структури дисертації, а номери сторінок вирівнюються по правому краю. У разі внесення змін до структури або обсягу роботи зміст підлягає обов'язковому оновленню перед поданням дисертації до розгляду чи захисту.

Правильно оформлений зміст відображає логіку побудови дослідження, демонструє взаємозв'язок його структурних елементів та полегшує роботу з дисертацією як для членів разової спеціалізованої вченої ради, так і для інших читачів наукової праці.

ЗМІСТ

ВСТУП	14
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	22
1.1. → Поняття емоційної стійкості у наукових дослідженнях	22
1.2. → Структурні компоненти емоційної стійкості та специфіка їх прояву у дітей молодшого шкільного віку	48
1.3. Роль позашкільної освіти у формуванні емоційної стійкості дітей молодшого шкільного віку	80
Висновки до першого розділу	97
РОЗДІЛ II. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ	100
2.1. Обґрунтування педагогічних умов формування емоційної стійкості дітей	

3.5. Перелік умовних позначень

Перелік умовних позначень, символів, одиниць вимірювання та скорочень є обов'язковим структурним елементом дисертації і подається у разі використання в тексті значної кількості спеціальних термінів, маловідомих скорочень, умовних позначень або специфічних символів, що можуть ускладнювати сприйняття змісту роботи. Його основне призначення полягає в забезпеченні однозначного розуміння використаної термінології та підвищенні зручності роботи з дисертацією.

Перелік розміщується після змісту та перед вступом. До нього включаються скорочення, аббревіатури, умовні позначення, символи, індекси, спеціальні терміни та одиниці вимірювання, які не є загальноживаними або багаторазово використовуються в тексті дисертації. Якщо спеціальні позначення чи скорочення повторюються менше трьох разів, їх, як правило, не включають до переліку, а розшифровують безпосередньо в тексті при першому згадуванні.

Позначення у переліку наводяться в алфавітному порядку або в порядку їх використання в тексті. Ліворуч розміщується умовне позначення, скорочення чи символ, а праворуч – його повне тлумачення або розшифрування.

Приклад

**ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ
ВИМІРЮВАННЯ, СКОРОЧЕНЬ**

ГСК – гематопоектичні стовбурові клітини

COVID-19 – COronaVirus Disease 2019, коронавірусне захворювання 2019

HPA – hypothalamic-pituitary-adrenal axis, гіпоталамо-гіпофізарно-надниркова вісь

Скорочення повинні відповідати нормам сучасної української мови та вимогам чинних стандартів. Після першого пояснення скорочення в тексті допускається його подальше використання без додаткового розшифрування.

У дисертаціях із технічних, природничих, математичних та інших спеціальностей, де широко використовуються формули, спеціальні символи та одиниці вимірювання, доцільно включати до переліку також позначення змінних величин, коефіцієнтів, індексів та інших елементів математичного апарату. При цьому одиниці вимірювання рекомендується подавати відповідно до вимог Міжнародної системи одиниць (SI) та чинних національних стандартів.

Наявність такого переліку сприяє уніфікації термінології, полегшує сприйняття матеріалу та забезпечує коректне розуміння змісту дисертаційного дослідження всіма категоріями читачів.

3.6. Вступ

Вступ є важливим структурним елементом дисертації, у якому подається загальна характеристика дослідження, обґрунтовується його актуальність і визначаються основні наукові положення. Саме вступ формує цілісне уявлення про зміст дисертаційної роботи, її наукову спрямованість, теоретичну та практичну значущість. Відповідно до Вимог до оформлення дисертації у вступі зазначаються:

Обґрунтування вибору теми дослідження. У цьому підрозділі висвітлюється зв'язок теми дисертації із сучасним станом розвитку відповідної галузі знань, аналізуються наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, визначаються недостатньо досліджені аспекти проблеми та обґрунтовується необхідність проведення дослідження. Актуальність теми має випливати з критичного аналізу наявних наукових підходів і потреб теорії та практики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами (за наявності). Наводяться відомості про виконання дослідження в межах науково-дослідних тем, державних, галузевих чи міжнародних проєктів і грантів із зазначенням їх назв, номерів державної реєстрації та установи, на базі якої виконувалася робота.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом є процес або явище, що породжує проблемну ситуацію та обране для вивчення. Предмет дослідження конкретизує об'єкт і визначає ті його властивості, характеристики чи взаємозв'язки, які безпосередньо досліджуються в роботі. Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, яка є предметом дослідження.

Мета і завдання дослідження. Мета відображає кінцевий результат, якого прагне досягти здобувач у процесі дослідження. Для досягнення поставленої мети формулюються конкретні завдання, які визначають логіку та

послідовність виконання наукової роботи. Мета і завдання повинні відповідати об'єкту та предмету дослідження.

Рекомендується формулювати завдання як анонс кінцевого результату їх розв'язання, наприклад, «узагальнити...», «виявити...», «розробити...», «обґрунтувати...», «удосконалити...» тощо

Методи дослідження. У вступі необхідно навести перелік використаних методів наукового пізнання та коротко охарактеризувати їх застосування в дослідженні. Важливо обґрунтувати доцільність вибору кожного методу та показати його роль у досягненні поставленої мети й забезпеченні достовірності результатів.

Наукова новизна отриманих результатів. У цьому пункті стисло й аргументовано подаються основні наукові результати, отримані автором особисто, із зазначенням їх відмінності від уже відомих наукових положень. Формулювання наукової новизни повинно відображати внесок здобувача у розвиток відповідної галузі знань. Позначається словами «*уперше*», «*розширені наукові поняття...*», «*уточнені наукові дані*», «*удосконалено*», «*дістало подальший розвиток*».

Практичне значення отриманих результатів (за наявності). Розкриваються можливості використання результатів дослідження у практичній діяльності, освітньому процесі, управлінні, соціальній сфері, виробництві або інших галузях, а також наводяться відомості про їх впровадження за наявності відповідних підтверджувальних документів.

Особистий внесок здобувача. Якщо результати дослідження були опубліковані у співавторстві, необхідно чітко визначити особистий внесок здобувача в кожну спільну наукову працю. У разі використання результатів спільних досліджень також наводяться посилання на відповідні роботи співавторів.

Апробація результатів дисертації. Зазначаються відомості про наукові конференції, конгреси, симпозіуми, семінари, круглі столи, школи молодих

учених та інші наукові заходи, на яких були представлені та обговорені результати дослідження, із зазначенням місця та дати їх проведення.

Приклад

Основні положення й результати дослідження обговорювалися й отримали позитивну оцінку на засіданнях кафедри (2022–2026 рр.), а також були представлені в доповідях і повідомленнях на науково-практичних конференціях різних рівнів:

міжнародних – «Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах незалежної України» (Київ, 05 грудня 2024 р.);

всеукраїнських – ;

університетських –.

Публікації (рекомендаційно). Подаються відомості про характер публікації результатів дослідження. Рекомендується наступна формула подання цього елемента вступу з урахуванням конкретних публікацій здобувача:

Результати дисертаційного дослідження викладено у 7 наукових працях. З них 6 одноосібних і 1 у співавторстві, зокрема 2 – у наукових фахових виданнях України, 1 – одноосібний розділ у зарубіжній монографії, 4 публікації апробаційного характеру в збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Наприкінці вступу подається інформація про структуру роботи, кількість розділів, додатків, використаних джерел, таблиць, рисунків та загальний обсяг дисертації.

Приклад

Дисертація складається із вступу, X розділів, висновків, списку використаних джерел (XXX найменувань на XX сторінках), X додатків (на XX сторінках), містить XX таблиць, XX рисунків. Основний текст роботи викладено на XXX сторінках. Загальний обсяг роботи становить XXX сторінку.

Залежно від специфіки дисертаційного дослідження у вступі можуть додатково визначатися **гіпотеза дослідження, хронологічні та територіальні межі дослідження, база дослідження** та ін.

Гіпотеза не належить до обов'язкових складових вступу згідно з нормативними вимогами, проте може формулюватися, якщо дослідження має емпіричний, експериментальний або прикладний характер. Особливо це характерно для педагогічних, психологічних, соціологічних досліджень у випадках, коли дослідження передбачає перевірку наукового припущення.

Приклад

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що ефективність соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб підвищиться за умови впровадження комплексного підходу, який поєднує соціальні, психологічні та інформаційно-консультативні послуги на рівні територіальної громади.

Хронологічні межі дослідження вказуються тоді, коли дослідження має історичний, ретроспективний або порівняльний характер і охоплює певний часовий період.

Приклад

Хронологічні межі дослідження охоплюють 2014–2025 роки, що зумовлено початком масштабних внутрішніх переміщень населення в Україні та подальшим розвитком державної політики підтримки ВПО.

Територіальні межі дослідження доцільні у випадках, коли дослідження проводиться на матеріалах конкретної країни, регіону, громади чи установи.

Приклад

Територіальні межі дослідження охоплюють Харківську область, яка є одним із провідних культурно-освітніх центрів України та має розгалужену мережу закладів мистецької освіти різних рівнів – від початкових мистецьких шкіл до закладів фахової передвищої та вищої мистецької освіти. Саме в цьому регіоні сформувалися потужні мистецько-педагогічні традиції, що зумовлює доцільність його дослідження як самобутнього регіонального осередку розвитку мистецької освіти.

База дослідження особливо поширена в педагогічних, соціально-робочих та психологічних дисертаціях, де проводяться емпіричні дослідження, експерименти чи опитування. База дослідження визначає установи, організації, громади або соціальні групи, на матеріалах яких здійснювалося дослідження.

Усі складові вступу повинні бути логічно взаємопов'язаними та відображати концепцію дисертаційного дослідження. Якісно підготовлений вступ створює цілісне уявлення про зміст роботи, її наукову цінність та місце в системі сучасних наукових знань.

3.7. Основна частина дисертації

Основна частина дисертації є центральним структурним елементом наукової праці, у якому послідовно викладаються результати проведеного дослідження, обґрунтовуються наукові положення та розкривається зміст роботи відповідно до поставленої мети і завдань. Саме в основній частині здобувач демонструє рівень володіння методологією наукового пізнання, здатність до самостійного наукового пошуку, аналізу й узагальнення отриманих результатів.

Основна частина, як правило, поділяється на **розділи, підрозділи та за необхідності пункти і підпункти**. Кількість розділів визначається специфікою теми дослідження, проте найчастіше дисертація містить три–п'ять розділів, логічно пов'язаних між собою та підпорядкованих загальній меті дослідження.

Традиційно перший розділ присвячується теоретико-методологічним засадам дослідження. У ньому здійснюється аналіз наукової літератури, розкривається ступінь розробленості проблеми, визначаються основні поняття, теоретичні підходи та концепції, що становлять основу дослідження. Важливим завданням цього розділу є виявлення дискусійних питань, прогалин у науковому знанні та обґрунтування авторської позиції щодо досліджуваної проблеми.

У наступних розділах висвітлюються методика та організація дослідження, аналізуються емпіричні дані, результати спостережень, експериментів, соціологічних опитувань або інших видів наукового пошуку залежно від специфіки спеціальності. Особлива увага приділяється представленню власних наукових результатів здобувача, їх інтерпретації, порівнянню з результатами інших дослідників та обґрунтуванню наукової новизни. У процесі викладення змісту дисертації не допускається дублювання (повторення) однакових за змістом фрагментів тексту в різних розділах або підрозділах роботи. Кожний розділ повинен містити самостійний, логічно завершений виклад результатів дослідження відповідно до його структури та призначення.

Кожний розділ повинен завершуватися **короткими висновками** (обсяг – 1–1,5 сторінки), у яких узагальнюються отримані результати та визначається їх значення для подальшого викладу матеріалу. Водночас при плануванні окремих розділів дисертації, присвячених опису матеріалів, методів дослідження чи інших допоміжних складових роботи, допускається не наводити короткі висновки, якщо це є логічно обґрунтованим.

У висновках до розділу також, як правило, наводять **джерела, у яких здобувач опублікував результати** (тобто вказується номер публікації у списку літератури), що дає змогу легко пересвідчитися у виконанні вимоги щодо обов'язкового висвітлення у друкованих працях основних результатів дисертації. Приклад такого посилання:

Матеріали розділу висвітлено у наукових публікаціях автора [..], [...], [...].
--

Для забезпечення наукової переконливості основна частина повинна містити достатню кількість фактів, статистичних даних, таблиць, рисунків, схем, діаграм та інших ілюстративних матеріалів, якщо їх використання є доцільним. Усі наведені дані мають бути достовірними, належним чином обґрунтованими та супроводжуватися посиланнями на джерела інформації. Використання результатів досліджень інших авторів без належного цитування не допускається.

Зміст основної частини повинен відповідати принципам логічності, послідовності та доказовості. Кожне положення, висновок чи рекомендація мають спиратися на результати проведеного дослідження та бути належним чином аргументованими. Водночас виклад матеріалу не повинен обмежуватися простим описом фактів або переказом наукових джерел. Важливим є критичний аналіз наукових підходів, формування власних висновків і обґрунтування авторської позиції щодо досліджуваної проблеми.

Залежно від галузі знань та особливостей дослідження в основній частині можуть розкриватися питання апробації та впровадження результатів дослідження, оцінювання їх ефективності, розроблення практичних рекомендацій або моделей розв'язання досліджуваної проблеми. Усі результати, що становлять наукову новизну дисертації, повинні бути повною мірою висвітлені саме в основній частині роботи.

Таким чином, основна частина дисертації є системним викладом результатів наукового дослідження, що забезпечує досягнення поставленої

мети, підтвердження висунутих положень і створює підґрунтя для формулювання загальних висновків та рекомендацій.

3.8. Висновки

Висновки є завершальною складовою основної частини дисертації та мають містити стислий виклад найважливіших наукових і практичних результатів проведеного дослідження. Їх призначення полягає в узагальненні результатів наукового пошуку, оцінці досягнення поставленої мети та виконання завдань дослідження, а також визначенні перспектив подальшого вивчення проблеми.

У висновках необхідно послідовно відобразити результати розв'язання кожного із завдань, сформульованих у вступі. Кожне завдання повинно знайти відображення щонайменше в одному самостійному висновку. Це є одним із критеріїв логічної завершеності та цілісності дисертаційної роботи. Висновки повинні містити узагальнення теоретичних положень, основні результати емпіричного дослідження, обґрунтування наукової новизни одержаних результатів, а також положення, що мають теоретичне та практичне значення. При цьому висновки не повинні дублювати текст окремих розділів, а мають відображати підсумкові результати дослідження в узагальненому вигляді.

Особливу увагу слід приділяти формулюванню наукових результатів, отриманих особисто здобувачем. Кожен висновок має бути конкретним, логічно обґрунтованим і підтвердженим результатами дослідження, викладеними в основній частині дисертації. Доцільно акцентувати увагу на тих положеннях, які характеризують наукову новизну роботи та відрізняють отримані результати від уже відомих у відповідній галузі знань.

У дисертаціях прикладного спрямування у висновках доцільно наводити рекомендації щодо практичного використання отриманих результатів, можливостей їх упровадження в діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів освіти, соціальних служб, підприємств, установ чи організацій. Для теоретичних досліджень важливим є визначення

перспектив подальшого розвитку наукової проблематики та напрямів майбутніх наукових пошуків.

Наведемо орієнтовний приклад викладення висновків.

ВИСНОВКИ

Дисертація є завершеною науковою роботою, в якій вирішено актуальне наукове завдання (проблема) *<сутність завдання/проблеми>*, *<яким чином вирішено>*. Основні наукові та практичні результати дисертаційного дослідження можна узагальнити в наступних висновках:

1. *<Узагальнений висновок за результатами аналізу джерел, що обґрунтовує напрямок дисертаційного дослідження>*.

2.

3.

4.

5.

6.

<Висновки за одержаними науковими результатами – відповідно до поставлених завдань дослідження>

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Отримані результати відкривають перспективи для подальших наукових розвідок у таких напрямках:

<можливі напрями продовження досліджень за тематикою дисертації>

Обсяг висновків має бути достатнім для повного відображення результатів дослідження, але без надмірної деталізації. Формулювання повинні бути чіткими, лаконічними та науково коректними. Не рекомендується включати до висновків цитати, таблиці, ілюстрації або фактичний матеріал, який не був проаналізований у тексті дисертації.

Якісно підготовлені висновки демонструють цілісність проведеного дослідження, рівень досягнення поставленої мети та значущість отриманих результатів для розвитку науки і практики. Саме висновки дозволяють оцінити

науковий внесок здобувача та ступінь розв'язання досліджуваної наукової проблеми.

3.9. Список використаних джерел

Список використаних джерел є обов'язковим структурним елементом дисертації та відображає джерельну й науково-теоретичну базу проведеного дослідження. Він містить усі документи, на які автор посилається в тексті дисертації, та засвідчує рівень опрацювання наукової літератури, нормативно-правових актів, статистичних матеріалів, архівних документів, електронних ресурсів та інших джерел інформації.

До списку включаються лише ті джерела, які були фактично використані під час виконання дослідження і на які є відповідні посилання в тексті роботи. Важливо наголосити, що до списку обов'язково включаються **всі праці здобувача** за темою дисертації.

!!! Не допускається включення до списку джерел, що не використовувалися автором, а також відсутність у списку джерел, на які наведені посилання в дисертації.

Оформлення бібліографічних описів здійснюється відповідно до чинних національних стандартів України. За потреби можуть використовуватися міжнародні стилі цитування, якщо це передбачено вимогами спеціальності або закладу вищої освіти.

Бібліографічний опис списку використаних джерел у дисертації може оформлятися здобувачем наукового ступеня за його вибором з урахуванням **Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»** або одним зі стилів, віднесених до рекомендованого переліку стилів оформлення списку наукових публікацій:

1. MLA (Modern Language Association) style.
2. APA (American Psychological Association) style.
3. Chicago/Turabian style.
4. Harvard style.
5. ACS (American Chemical Society) style.
6. AIP (American Institute of Physics) style.
7. IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers) style.
8. Vancouver style.
9. OSCOLA.
10. APS (American Physics Society) style.
11. Springer MathPhys Style.

Список використаних джерел формується здобувачем наукового ступеня за його вибором (*опціонально – в кінці кожного розділу основної частини дисертації*) одним із таких способів:

- у порядку появи посилань у тексті;
- в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків;
- у хронологічному порядку.

Бібліографічний опис використаного джерела може обмежуватися обов'язковою інформацією, необхідною для однозначної ідентифікації цього джерела. Особливу увагу слід приділяти правильності зазначення прізвищ авторів, назв праць, вихідних даних видань, цифрових ідентифікаторів (DOI), електронних адрес та дат звернення до електронних ресурсів.

Джерельна база дисертації повинна відображати сучасний стан наукової розробленості проблеми та включати актуальні вітчизняні й зарубіжні наукові праці. Доцільним є використання публікацій, індексованих у міжнародних наукометричних базах даних, офіційних нормативно-правових документів, матеріалів міжнародних організацій, статистичних збірників та інших авторитетних джерел інформації.

Під час формування списку використаних джерел здобувачу рекомендується забезпечити збалансоване представлення різних груп джерел:

наукових монографій, статей у фахових виданнях, публікацій у виданнях, що індексуються в міжнародних наукометричних базах даних, нормативно-правових актів, статистичних матеріалів, офіційних документів міжнародних організацій та електронних ресурсів. Значна частина використаних джерел повинна бути актуальною та відображати сучасний стан розвитку відповідної галузі знань.

Якість і повнота списку використаних джерел є важливим показником академічної культури здобувача, рівня його наукової підготовки та дотримання принципів академічної доброчесності. Коректне оформлення бібліографічних посилань забезпечує можливість перевірки наведених фактів, сприяє поширенню наукових знань і підтверджує самостійність виконаного дослідження.

3.10. Додатки

Додатки є важливим структурним елементом дисертації, який використовується для розміщення матеріалів допоміжного характеру, що доповнюють основний зміст роботи, підтверджують результати дослідження або сприяють їх більш повному розумінню. Включення окремих матеріалів до додатків дає змогу уникнути перевантаження основного тексту надмірно деталізованою інформацією та зберегти логічність викладу результатів дослідження. Додатки навіть можуть бути надані у вигляді окремої частини (том, книга).

До додатків може включатися допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття дисертації:

- проміжні формули і розрахунки;
- таблиці допоміжних цифрових даних;
- протоколи та акти випробувань, впровадження, розрахунки економічного ефекту, листи підтримки результатів дисертаційної роботи;
- інструкції та методики, опис алгоритмів, які не є основними результатами дисертації, описи і тексти комп'ютерних програм вирішення

задач за допомогою електронно-обчислювальних засобів, які розроблені у процесі виконання дисертації;

- ілюстрації допоміжного характеру;
- інші дані та матеріали.

Обов'язковим додатком до дисертації є **список публікацій здобувача** за темою дисертації та **відомості про апробацію** результатів дисертації (зазначаються назви конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, школи, місце та дата проведення, форма участі).

Скановані копії **довідок чи актів про впровадження** результатів дослідження викладаються в окремому додатку (як правило останньому).

Додатки розміщуються після списку використаних джерел у порядку їх згадування в тексті дисертації. Кожний додаток повинен починатися з нової сторінки та мати заголовок. Над заголовком посередині сторінки зазначається слово «ДОДАТОК» і його позначення. Додатки позначаються великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ъ, наприклад: Додаток А, Додаток Б, Додаток В тощо. Якщо додаток один, він позначається як «Додаток А».

У тексті дисертації обов'язково повинні бути **посилання на всі додатки**. Наприклад: «... результати анкетування наведено в додатку Б» або «... структура програми представлена в додатку В». Матеріали, на які відсутні посилання в основному тексті роботи, до додатків включати недоцільно.

Таблиці, рисунки, формули та інші елементи, розміщені в додатках, нумеруються в межах кожного додатка окремо. Номер складається з позначення додатка та порядкового номера відповідного елемента, наприклад: таблиця А.1, рисунок Б.2, формула В.3.

Особливого значення додатки набувають у дисертаціях прикладного спрямування, де вони можуть містити матеріали емпіричних досліджень, інструментарій збору даних, результати експериментальної роботи, документи про впровадження результатів, методичні рекомендації, соціальні проєкти чи

інші розробки автора. Наявність таких матеріалів підвищує достовірність результатів дослідження та сприяє їх практичному використанню.

Додатки є важливим джерелом додаткової інформації про проведене дослідження та забезпечують повноту представлення його результатів, не порушуючи логіки викладу основного тексту дисертації.

Структура дисертації є важливим чинником забезпечення її наукової цінності, логічності та відповідності встановленим нормативним вимогам. Кожен структурний елемент дисертаційної роботи виконує визначену функцію та сприяє повному й послідовному представленню результатів наукового дослідження. Дотримання вимог до оформлення титульного аркуша, анотації, змісту, вступу, основної частини, висновків, списку використаних джерел і додатків забезпечує належний рівень підготовки дисертації та створює умови для її об'єктивного оцінювання.

Раціональна побудова структури дисертації дає змогу чітко розкрити логіку дослідження, продемонструвати обґрунтованість отриманих результатів, їх наукову новизну та практичне значення. Особливого значення набуває взаємозв'язок усіх структурних компонентів роботи, коли кожний елемент підпорядкований досягненню поставленої мети та розв'язанню визначених завдань дослідження.

Таким чином, правильне структурування дисертації є необхідною передумовою якісного представлення результатів наукового дослідження, дотримання принципів академічної доброчесності та успішного проходження процедури атестації здобувача ступеня доктора філософії.

4

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

4.1. Загальні вимоги до оформлення тексту дисертації

Оформлення тексту дисертації здійснюється відповідно до чинних вимог Міністерства освіти і науки України. Технічне оформлення роботи має забезпечувати зручність читання, належне сприйняття змісту та єдині підходи до представлення результатів наукових досліджень.

Дисертація виконується за допомогою комп'ютерної техніки та друкується на одному боці аркуша білого паперу формату А4 (210 × 297 мм). Текст роботи повинен бути чітким, контрастним і придатним для якісного відтворення як у друкованому, так і в електронному вигляді.

Для набору основного тексту рекомендується використовувати **шрифт** Times New Roman чорного кольору **розміром** 14 пунктів з міжрядковим інтервалом 1,5. Щільність тексту повинна бути однаковою протягом усієї роботи. **Абзацний відступ** становить 1,25 см і має бути однаковим у всьому тексті дисертації.

Текст дисертації друкується з дотриманням таких **розмірів полів**:

ліве – не менше 20–25 мм;

праве – не менше 10 мм;

верхнє – не менше 20 мм;

нижнє – не менше 20 мм.

Такі параметри забезпечують можливість належного палітурного оформлення роботи та зручність її використання.

Усі сторінки дисертації підлягають суцільній **нумерації**. Нумерація сторінок починається з титульного аркуша і проставляється арабськими цифрами у правому верхньому куті сторінки без крапки. Номер сторінки на титульному аркуші не проставляється.

Текст дисертації поділяється на **структурні елементи** відповідно до встановлених вимог. Кожний розділ, а також такі структурні частини, як анотація, зміст, перелік умовних позначень, вступ, висновки, список використаних джерел та додатки, починаються з нової сторінки.

У тексті необхідно дотримуватися єдиного стилю оформлення заголовків, нумерації, таблиць, рисунків, формул та інших елементів. Не допускається довільна зміна шрифтів, міжрядкових інтервалів, відступів або інших параметрів оформлення без обґрунтованої потреби.

Мова дисертації повинна відповідати нормам сучасної української літературної мови та наукового стилю викладу. Текст має характеризуватися логічністю, точністю формулювань, об'єктивністю викладу та відсутністю емоційно-оцінних суджень. Використання термінів, понять, скорочень і умовних позначень повинно бути послідовним протягом усієї роботи. Так у роботі можна використовувати скорочення: **і т. ін.** (і таке інше), **та ін.** (та інші), у випадку позначення цифрами століть і років: **ст.** (століття), **р.** (рік), **рр.** (роки). Слова «*так званий*», «*наприклад*», «*близько*», «*формула*» не скорочуються. Скорочення «**грн**» та «**млн**» пишуться без крапки вкінці.

Під час підготовки дисертації особлива увага приділяється грамотності тексту, правильності оформлення цитувань, посилань і бібліографічних описів. Технічне та мовне оформлення роботи є важливим складником загальної якості дисертації та впливає на її сприйняття членами разової спеціалізованої вченої ради й іншими учасниками процедури атестації.

4.2. Рубрикація тексту дисертації

Рубрикація є системою поділу тексту дисертації на окремі логічно завершені структурні частини та забезпечує послідовність викладу матеріалу. Правильна рубрикація сприяє кращому сприйняттю змісту роботи, відображає логіку дослідження та полегшує пошук необхідної інформації.

Основний текст дисертації поділяється на розділи, підрозділи, пункти та підпункти. Кожний структурний елемент повинен мати заголовок, який стисло

й точно відображає його зміст. Заголовки мають бути лаконічними, інформативними та відповідати змісту відповідного структурного елемента.

Такі структурні частини дисертації, як **АНОТАЦІЯ, ЗМІСТ, ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, ВСТУП, ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ, ДОДАТКИ**, не нумеруються. Їхні назви слід друкувати великими літерами симетрично до тексту без крапки в кінці. Кожна із зазначених структурних частин починається з нової сторінки.

Розділи основної частини дисертації нумеруються арабськими цифрами в межах усієї роботи. Після номера розділу крапка не ставиться. Заголовок розділу друкується з нового рядка великими літерами напівжирним шрифтом і розміщується по центру сторінки. Наприклад:

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Підрозділи нумеруються в межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу та порядкового номера підрозділу, розділених крапкою (наприклад, 1.1, 1.2, 2.3). Заголовок підрозділу друкується з абзацного відступу малими літерами, крім першої великої, напівжирним шрифтом. У кінці заголовка крапка не ставиться. За потреби підрозділи можуть поділятися на **пункти**, а пункти – на **підпункти**. Нумерація пунктів здійснюється в межах підрозділу, наприклад: 1.2.1, 1.2.2. Підпункти нумеруються в межах пункту, наприклад: 1.2.1.1, 1.2.1.2. Заголовки пунктів і підпунктів друкуються з абзацного відступу малими літерами, крім першої великої, без крапки в кінці.

1.1. Сутність та зміст соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб

Текст, Текст

1.2. Нормативно-правові засади соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні

1.2.1. Законодавче забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб

Текст, Текст

Висновки до розділу 1

Текст, Текст

Відстань між заголовком і подальшим або попереднім текстом повинна бути однаковою впродовж усієї роботи і складати 1,5 міжрядкових інтервали. Не допускається розміщення заголовка в нижній частині сторінки, якщо після нього залишається лише один рядок тексту. У такому випадку заголовок переноситься на наступну сторінку.

Рубрикація повинна бути логічною та відображати внутрішню структуру дослідження. Надмірна деталізація тексту або використання великої кількості рівнів підпорядкування заголовків ускладнює сприйняття роботи. Рекомендується застосовувати не більше чотирьох рівнів рубрикації, що забезпечує оптимальну структурованість дисертації та зручність роботи з текстом. Правильне використання системи рубрикації сприяє підвищенню якості оформлення дисертації, забезпечує цілісність викладу матеріалу та відповідає вимогам академічної культури наукового письма.

4.3. Оформлення таблиць, рисунків, формул

Таблиці, рисунки, схеми, діаграми, графіки та формули є важливими елементами дисертації, що забезпечують наочність викладу результатів дослідження, систематизацію фактичного матеріалу та підвищують переконливість наукових положень. Їх оформлення повинно бути уніфікованим, логічним і відповідати вимогам до оформлення дисертації. Усі ілюстративні та розрахункові матеріали мають бути безпосередньо пов'язані зі змістом роботи, а в тексті дисертації обов'язково повинні бути посилання на них.

Оформлення таблиць

Таблиці застосовуються для подання цифрового матеріалу, результатів порівняння, класифікацій, узагальнених характеристик об'єктів дослідження та інших структурованих даних. Таблицю слід розміщувати безпосередньо після першого посилання на неї в тексті або на наступній сторінці, якщо це зумовлено її обсягом. У тексті посилання оформлюється, наприклад, так: «... як наведено в табл. 2.1» або «... результати дослідження подано в таблиці 2.1».

Кожна таблиця повинна мати **номер і назву**. Нумерація таблиць здійснюється в межах розділу. Номер таблиці складається з номера розділу та порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: Таблиця 2.1. Назву таблиці друкують над таблицею після її номера, з нового рядка, стисло й чітко відображаючи зміст поданих даних. Наприклад:

<i>Таблиця 2.1</i>		
Розподіл респондентів за віком та тривалістю перебування у статусі ВПО або		
Таблиця 2.1 – Розподіл респондентів за віком та тривалістю перебування у статусі ВПО		

Якщо таблиця не вміщується на одній сторінці, її допускається переносити на наступну. У такому разі над наступною частиною таблиці зазначають: «**Продовження табл. 2.1**» або «**Кінець табл. 2.1**».

Таблиці не повинні містити зайвих графічних елементів, а цифрові дані мають бути подані чітко й однорідно. Заголовки колонок і рядків таблиці треба друкувати з великої літери, підзаголовки колонок – з малої літери, якщо вони становлять одне речення із заголовком колонки, або з великої літери, якщо вони мають самостійне значення. У кінці заголовка чи підзаголовка крапки не ставлять. Переважна форма іменників у заголовках – однина. Заголовки колонок і текст рядків таблиці сцентровують чи зміщують ліворуч на нульову позицію, зважаючи на специфіку таблиці. У графах таблиць не повинно бути порожніх місць. Якщо інформація не вказується, у цьому стовпці чи рядку проставляється тире або прописується слово «ні».

У таблиці може використовуватися шрифт Times New Roman, 12 кегль, міжрядковий інтервал – 1.

Оформлення рисунків

До рисунків у дисертації належать **схеми, графіки, діаграми, карти, фотографії, інфографіка та інші ілюстративні матеріали**. Їх розміщують безпосередньо після першого згадування в тексті або на наступній сторінці. У тексті дисертації обов'язково має бути посилання на кожний рисунок, наприклад: «структуру моделі соціальної підтримки подано на рис. 1.2».

Усі рисунки нумеруються в межах розділу. Номер рисунка складається з номера розділу та порядкового номера ілюстрації, наприклад: Рис. 1.2. Підпис до рисунка розміщується під ілюстрацією та включає його номер і назву. Наприклад:

Рис. 1.2. Модель соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб у територіальній громаді

або

Рисунок 1.2 – Модель соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб у територіальній громаді

Назва рисунка має бути лаконічною, але достатньо інформативною. За потреби пояснювальні дані до рисунка подають безпосередньо після графічного матеріалу перед назвою рисунка.

Схеми, діаграми та графіки повинні бути читабельними, мати чіткі позначення, назви осей, легенди та інші пояснювальні елементи, якщо це необхідно для правильного розуміння змісту. Не допускається перевантаження рисунків дрібними деталями, які ускладнюють їх сприйняття.

Посилання на джерело до таблиці або рисунку

Після назви рисунку чи таблиці обов'язково необхідно вказувати джерело походження або, якщо це авторська розробка вказувати – або (*розроблено автором*), якщо це оригінальна розробка, або (*«розроблено», «складено», «сформовано», «розраховано» тощо автором на основі [номер джерела та сторінка]*), якщо автор використовував при розробці певні джерела.

Таке посилання зазначається під таблицею або після назви рисунку. Можливими формами посилань є:

Джерело: розроблено автором

Джерело: складено автором на основі [3]

Джерело: розраховано за даними [14]

Джерело: узагальнено автором на основі праць [14; 34]

Оформлення формул

Формули й рівняння використовуються у дисертаціях тих спеціальностей, де дослідження передбачає кількісний аналіз, математичне моделювання, статистичну обробку результатів або застосування спеціального формульного апарату. Формули розміщуються безпосередньо після тексту, у якому на них посилаються, посередині рядка. Вище і нижче кожної формули, як правило, залишають не менше одного вільного рядка для зручності сприйняття.

Формули, на які є посилання в тексті, нумеруються в межах розділу. Номер формули подається арабськими цифрами в круглих дужках біля правого поля сторінки, наприклад: (2.1), (3.4). Посилання в тексті оформлюють так: «... розрахунок здійснювався за формулою (2.1)».

Після формули, якщо це необхідно, подається пояснення значень символів і коефіцієнтів. Пояснення починають з нового рядка словом «де» без двокрапки після нього, а кожне позначення подають з нового рядка в тій послідовності, у якій воно використане у формулі. Наприклад:

$$K = \frac{a}{b}, \quad (2.1)$$

де K – коефіцієнт ефективності;

a – кількість отриманих позитивних результатів;

b – загальна кількість оцінених випадків.

Формули мають бути набрані акуратно, із дотриманням єдиного стилю позначень упродовж усієї дисертації. Одні й ті самі символи не слід використовувати для позначення різних понять у межах однієї роботи без окремого пояснення.

Загальні вимоги

Усі таблиці, рисунки, схеми та формули повинні бути органічно включені в логіку дослідження, не дублювати без потреби текст дисертації та сприяти розкриттю її змісту. Кожний із цих елементів має бути проаналізований у тексті, а не лише механічно вставлений до роботи. Наявність посилань, чітка нумерація, інформативні назви та коректне зазначення джерел є обов'язковими умовами належного оформлення ілюстративного та табличного матеріалу в дисертації.

4.4. Оформлення цитувань та посилань у тексті

Цитування та бібліографічні посилання є обов'язковими елементами наукового тексту й важливим засобом дотримання академічної доброчесності. Вони підтверджують наукову обґрунтованість викладених положень, дають змогу ідентифікувати джерела використаної інформації, відокремити власні результати здобувача від запозичених ідей, фактів, висновків чи формулювань інших авторів. Оформлення посилань у дисертації має здійснюватися відповідно до Вимог до оформлення дисертації та чинних стандартів бібліографічного опису.

У дисертації обов'язково слід робити посилання на джерела, з яких запозичено наукові положення, визначення, статистичні дані, таблиці, ілюстрації, результати інших досліджень, нормативні положення або текстові фрагменти. Посилання необхідні як у разі прямого цитування, так і у випадках переказу, узагальнення чи інтерпретації думок інших авторів. Відсутність належного посилання розглядається як порушення академічної доброчесності.

У тексті дисертації бібліографічні посилання подаються, як правило, у квадратних дужках. У посиланні зазначається порядковий номер джерела у списку використаних джерел, а за потреби — номер сторінки, з якої запозичено інформацію. Наприклад: [15], [27, с. 48], [3, с. 112–114]. Якщо посилання стосується кількох джерел одночасно, їхні номери подають через крапку з комою: [4; 9; 17] або [5, с. 21; 12, с. 43]; або [14; 15; 21–25], де 21–25 – це джерела № 21, 22, 23, 24, 25.

Пряме цитування

Пряме цитування застосовується тоді, коли необхідно дослівно відтворити фрагмент тексту іншого автора. Цитата береться в лапки та обов'язково супроводжується посиланням на джерело із зазначенням сторінки. Наприклад:

«Академічна доброчесність є сукупністю етичних принципів та визначених законом правил...» [12, с. 45].

Прямі цитати доцільно використовувати обмежено, лише тоді, коли важливо зберегти авторське формулювання або коли цитований фрагмент має принципове значення для аргументації. Надмірне цитування знижує рівень самостійності наукового викладу.

Непряме цитування (переказ, виклад думки автора)

Непряме цитування полягає у відтворенні змісту чужих ідей, положень чи висновків власними словами здобувача. У такому разі лапки не ставляться, але посилання на джерело є обов'язковим. Наприклад:

У науковій літературі академічна доброчесність розглядається як система етичних норм і правил, що регулюють освітню та наукову діяльність [12, с. 45].

Переказ чужих думок без зазначення джерела не допускається, навіть якщо текст викладено іншими словами.

Посилання на кілька джерел

Якщо певне положення підтверджується кількома науковими працями, після відповідного фрагмента тексту можна подати посилання на кілька джерел одночасно. Наприклад:

Проблема соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб є предметом міждисциплінарних досліджень у галузі соціальної роботи, соціології та державного управління [8; 14; 22].

Посилання на нормативно-правові акти, електронні ресурси, статистичні матеріали

У разі використання законів, постанов, наказів, офіційних сайтів, звітів міжнародних організацій, статистичних матеріалів чи електронних документів посилання оформлюються за загальним принципом – через номер джерела у списку використаних джерел. Наприклад: [31], [45]. Якщо в тексті необхідно конкретизувати структурний елемент нормативного акта, це можна зробити словесно: *відповідно до статті 6 Закону України «Про вищу освіту» [31]*.

Посилання на таблиці, рисунки, додатки

Якщо в дисертації використовуються таблиці, рисунки, схеми чи додатки, у тексті обов'язково робляться відповідні посилання: **(табл. 2.1), (рис. 1.3), (додаток Б)**. Якщо таблиця або рисунок запозичені з іншого джерела чи створені на його основі, під ними необхідно зазначити джерело інформації або вказати, що матеріал складено автором на основі певних джерел.

Використання APA style

У випадку використання APA style внутрішньотекстове посилання містить два основні елементи – автора й дату видання:

один автор:

- (Прізвище автора, рік) – якщо посилання ставиться в кінці цитати: **(Шимко, 2025)**;
- Прізвище (рік) – якщо посилання ставиться в оповіді, на кшталт: **«Шимко (2025) зазначає, що ...»**;

два автори:

- (Прізвище першого автора & Прізвище другого автора, рік) – якщо посилання ставиться в кінці цитати **(Шимко & Клименко, 2025)**;
- Прізвище першого автора та Прізвище другого автора (рік) – якщо посилання ставиться в оповіді: **«Шимко та Клименко (2025) зазначають, що...»**;

три або більше авторів:

- (Прізвище першого автора та ін., рік) – якщо посилання ставиться вкінці цитати: **(Шимко та ін., 2025)**;

- Прізвище першого автора та ін. (рік) – якщо посилання ставиться в оповіді: **«Шимко та ін. (2025) зазначають, що...»**;

інші випадки:

- якщо кілька праць у списку використаних джерел мають першого автора з однаковим прізвищем, але різними ініціалами, завжди наводять ініціали першого автора (навіть якщо праці видано в різні роки – **(В. Р. Радомська, 2020), (Л. А. Радомська та Азарова, 2009)**);

- якщо кілька цитованих праць мають того самого автора (авторів) і той самий рік видання, до значення року додають латинську літеру «a» до «z» – так само, як і в списку використаних джерел **(Клименко, 2017a), (Клименко, 2017b)**);

- якщо джерело не має зазначеного автора, у внутрішньотекстовій цитаті замість прізвища автора зазначають назву праці; якщо назва праці виділена курсивом у списку використаних джерел, її виділяють курсивом і в посиланні у тексті, якщо ж ні – її наводять у лапках: **(Бограч по закарпатськи, б. д.), («Про особливості надання житлових субсидій», 2020)**;

- якщо потрібно навести декілька праць різних авторів посилання розміщують за алфавітом та відокремлюють знаком «крапка з комою»: **(Шимко та ін., 2023; Клименко та Петренко, 2020; Конончук, 1996)**;

- якщо потрібно навести декілька праць того самого автора, прізвище автора зазначають лише раз, а роки праць наводять за хронологією та відокремлюють комою: **(Криловець, 1982, 1993, 2010)**;

- за потреби процитувати конкретний фрагмент джерела (сторінку або сторінки, розділ, таблицю тощо) реквізити такого фрагмента зазначають через кому після року видання: **(Шимко, 2025, с. 14–16)**.

Загальні вимоги до цитування

Цитати повинні бути точними, без довільного перекручення авторського тексту. Пропуск окремих слів, речень чи абзаців у цитаті допускається лише без спотворення змісту й позначається трьома крапками. Не допускається посилання на джерела, з якими здобувач фактично не працював, а також включення до списку використаних джерел праць, на які відсутні посилання в тексті дисертації.

Під час підготовки дисертації слід дотримуватися єдиного способу оформлення посилань упродовж усієї роботи. Коректне цитування та належне оформлення посилань є не лише технічною вимогою до дисертації, а й важливим свідченням наукової культури здобувача, його поваги до інтелектуальної праці інших дослідників та дотримання принципів академічної доброчесності.

5

ТИПОВІ ПОМИЛКИ ПІД ЧАС НАПИСАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

Підготовка дисертації на здобуття ступеня доктора філософії є складним і багаторівневим процесом, який вимагає від здобувача не лише ґрунтовної теоретичної та методологічної підготовки, а й уважного дотримання вимог до структури, змісту та оформлення наукової праці. Практика підготовки дисертацій свідчить, що значна частина труднощів пов'язана не лише з проведенням самого дослідження, а й із помилками на етапах вибору теми, планування роботи, формулювання наукового апарату, викладу результатів, оформлення посилань, списку джерел та дотримання принципів академічної доброчесності.

Серед поширених недоліків, на які звертають увагу методичні рекомендації та вимоги до оформлення дисертацій, називають *невідповідність змісту роботи її плану, слабкий аналіз сучасних джерел, абстрактне формулювання мети, недостатнє обґрунтування наукової новизни, компліятивний характер окремих фрагментів, а також помилки в оформленні таблиць, рисунків, формул і посилань.*

Типові помилки доцільно розглядати у двох взаємопов'язаних площинах: **змістові помилки**, що стосуються наукового рівня та логіки дослідження, і **технічні помилки**, пов'язані з порушенням вимог до оформлення дисертації. До змістових помилок належать насамперед нечітке визначення наукової проблеми, формальний підхід до обґрунтування актуальності теми, невідповідність між метою, метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження, недостатній рівень опрацювання джерельної бази, описовий характер викладу без належного аналізу та узагальнення, відсутність або слабке обґрунтування наукової новизни й практичного значення результатів. До технічних помилок відносяться порушення структури дисертації, неправильне оформлення заголовків, таблиць, рисунків,

формул, неточності у нумерації, невідповідність посилань списку використаних джерел, а також недотримання встановлених правил цитування.

Однією з найбільш поширених помилок є **невдалий вибір теми дослідження або її надмірно широке формулювання**. Якщо тема сформульована занадто загально, здобувачу складно окреслити межі дослідження, визначити предмет наукового пошуку та досягти конкретних результатів. Не менш проблемним є формальне обґрунтування актуальності теми, коли у вступі подаються загальні міркування без чіткого виявлення наукової проблеми, її місця у сучасному науковому дискурсі та практичної значущості. У таких випадках дисертація втрачає дослідницьку спрямованість і набуває описового характеру.

Суттєвим недоліком є **порушення логіки наукового апарату дослідження**. Йдеться про невідповідність між темою дисертації, її метою, завданнями, об'єктом, предметом, гіпотезою (за наявності), методами дослідження та змістом розділів. Наприклад, сформульовані у вступі завдання можуть не знаходити відображення в основній частині роботи, а висновки – не відповідати поставленій меті. Такі розбіжності свідчать про недостатню цілісність дослідження та ускладнюють оцінювання його результатів.

Поширеною проблемою є також **недостатній аналіз джерельної бази та сучасного стану наукової розробленості проблеми**. У дисертаціях нерідко трапляється переказ окремих праць без критичного осмислення, відсутність сучасних зарубіжних публікацій, недостатня увага до нормативно-правових актів, статистичних матеріалів, документів міжнародних організацій або новітніх емпіричних досліджень. Унаслідок цього теоретичний розділ перетворюється на компіляцію відомих положень, а авторська позиція залишається недостатньо окресленою.

Окрему групу становлять помилки, пов'язані з **науковою новизною та особистим внеском здобувача**. До них належать декларативне формулювання новизни без чіткого визначення того, що саме отримано вперше, удосконалено або набуло подальшого розвитку; відсутність зв'язку між положеннями наукової новизни та змістом основної частини; недостатнє розмежування власних

результатів автора і положень, запозичених із праць інших дослідників. У роботах, виконаних у співавторстві, проблемою може бути нечітке визначення особистого внеску здобувача.

Серйозним недоліком є **описовість викладу та недостатня аналітичність дисертації**. Дисертаційне дослідження не повинно зводитися до простого переказу наукових джерел, законодавчих актів чи статистичних даних. Від здобувача очікується критичний аналіз, порівняння підходів, виявлення закономірностей, інтерпретація результатів та формування власних висновків. Відсутність належної аналітичної складової, поверхове узагальнення матеріалу, дублювання змісту підрозділів або надмірне перевантаження роботи цитатами суттєво знижують науковий рівень дисертації.

До поширених недоліків належать і **помилки у викладі результатів емпіричного дослідження**. Зокрема, це недостатній опис вибірки та бази дослідження, нечітке обґрунтування методів збору й аналізу даних, відсутність пояснення критеріїв добору респондентів, формальне використання статистичних або соціологічних даних, невідповідність між заявленими методами та реально отриманими результатами. У дисертаціях із соціальної роботи, педагогіки, психології чи соціології особливо важливо уникати ситуацій, коли емпірична частина має декларативний характер і не забезпечує належного підтвердження висунутих положень.

Значна кількість зауважень під час попереднього розгляду дисертації стосується **висновків**. Типовими є їх надмірна загальність, повторення фрагментів тексту розділів без належного узагальнення, відсутність зв'язку з поставленими завданнями, невідображення наукової новизни та практичного значення отриманих результатів. Висновки мають бути логічним підсумком дослідження, а не формальним завершенням тексту.

Окремий блок становлять **помилки в оформленні дисертації**. До них належать недотримання вимог до шрифту, інтервалів, абзаців і полів; неправильна рубрикація тексту; відсутність єдиного стилю оформлення заголовків; помилки в нумерації розділів, підрозділів, таблиць, рисунків і формул; відсутність

посилань на ілюстративний матеріал; некоректне оформлення таблиць при перенесенні на наступну сторінку; неправильне подання приміток, додатків або умовних позначень. Такі недоліки самі по собі не завжди знижують наукову цінність дисертації, однак створюють враження неувважності автора до вимог академічного письма й можуть ускладнювати сприйняття тексту.

Особливу увагу слід приділити **помилкам у цитуванні та оформленні посилань**. До найпоширеніших належать відсутність посилань на використані джерела, некоректне оформлення цитат, невідповідність між посиланнями в тексті та позиціями у списку використаних джерел, подання в бібліографії джерел, які фактично не використовувалися, або, навпаки, відсутність у списку джерел, на які є посилання в тексті. Такі порушення безпосередньо пов'язані з академічною доброчесністю та можуть викликати сумніви щодо самостійності виконання дослідження.

Найбільш серйозними є **порушення принципів академічної доброчесності** – академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, використання недостовірних даних, привласнення результатів чужих досліджень або неналежне цитування. Такі дії не лише дискредитують наукову роботу, а й можуть мати наслідком відмову в допуску дисертації до захисту, відмову в присудженні ступеня доктора філософії або скасування рішення про його присудження у встановленому законодавством порядку.

З метою **уникнення типових помилок** здобувачу доцільно системно планувати роботу над дисертацією, узгоджувати ключові етапи дослідження з науковим керівником, регулярно перевіряти відповідність структури й змісту роботи вимогам чинних нормативних документів, уважно ставитися до оформлення посилань і списку використаних джерел, а також здійснювати поетапне редагування тексту до подання дисертації на кафедральний розгляд і попередню експертизу. Важливим засобом запобігання помилкам є також апробація результатів дослідження, участь у наукових конференціях, фахове рецензування окремих розділів і перевірка тексту на дотримання академічної доброчесності.

Таким чином, типові помилки під час написання та оформлення дисертації можуть стосуватися як змісту наукового дослідження, так і технічного оформлення його результатів. Їх своєчасне виявлення та усунення є важливою умовою підготовки якісної дисертації, що відповідає вимогам до здобуття ступеня доктора філософії, демонструє самостійність наукового пошуку, належний рівень академічної культури та готовність здобувача до професійної наукової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Визначення індексів УДК, авторського знака для документів. Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова»: офіційний веб-сайт. URL: http://www.ukrbook.net/UDC_poslugy.html
2. Вожегова Р.А., Лавриненко Ю.О., Бойченко Е.Б., Грановська Л.М., Бояркіна Л.В. Методичні рекомендації до виконання дисертаційних робіт для здобувачів ступеня доктора філософії та доктора наук. Одеса : ІКОСГ НААН, 2023. 39 с.
3. ДСТУ 3008:2015 «Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання». URL: http://www.knmu.kharkov.ua/attachments/3659_3008_2015.PDF
4. ДСТУ 8302:2015: Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 16 с. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/dstu-8302-2015.pdf>.
5. Ковалів Ю. Абетка дисертанта. Методологічні принципи написання дисертації : посібник. Київ : Твім інтер, 2009. 460 с.
6. Конспект лекцій з курсу «Методика виконання дисертаційної роботи (PhD Thesis Prospectus)» для здобувачів наукового ступеня доктора філософії / Укл. І. Я. Омецінська. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 80 с.
7. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навч. посіб. / упор. Чорний І. В., Перцева В. А., Голопич І. М. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.
8. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. / за ред. А. Є. Конверського. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
9. Положення про наукового керівника аспіранта, здобувача наукового ступеня доктора філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. 2020. URL: <https://www.ndu.edu.ua/index.php/ua/normatyvna-baza>

10. Про академічну доброчесність: Закон України від 18 грудня 2025 р. № 4742-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text>

11. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

12. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40. Верховна рада України. Законодавство України: офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text>

13. Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44. Верховна рада України. Законодавство України: офіційний веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text>

14. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

15. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

16. Семигіна Т. Методичні рекомендації до написання дисертації доктора філософії зі спеціальності 231 «Соціальна робота». Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 41 с.

17. Скорочені таблиці УДК. Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова»: офіційний веб-сайт. URL: <https://udcsummary.info/php/index.php?lang=uk&pr=Y>

Навчальне видання

ЛІСОВЕЦЬ Олег Васильович

Методичні рекомендації
з написання та оформлення дисертації
здобувача ступеня доктора філософії
в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя

Технічний редактор – А. В. Лисенко
Верстка, макетування – В. М. Косяк

Підписано до друку
Гарнітура Times New Roman
Замовлення №

Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 2,58
Ум. друк. арк. 3,90

Папір офсетний
Тираж ел. вид.

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3-А
(04631)7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net
www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.